

کنکاشی در نقوش تزئینی شمعدان‌های فلزی دوره تیموری

مژده ثابت سروستانی^۱ ID

^۱ کارشناسی ارشد هنر اسلامی (گرایش فلز)، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران. mozhdeh.sabet@gmail.com

چکیده

دوره تیموری یکی از مهمترین دوره‌ها در فلزکاری اسلامی است که یکی از نمونه‌های آن، شمعدان‌های نفیس با تزئینات بسیار ظریف و باکیفیتی است که به‌وفور از این دوره به‌دست آمده و هم اکنون در موزه‌های سراسر دنیا نگهداری می‌شود. در این تحقیق سعی بر آن است تا با بررسی نمونه‌های این شمعدان‌ها، فرم و تزئینات آن‌ها را مطالعه کرده و ویژگی‌ها و شاخصه‌های این شمعدان‌ها مورد تحلیل قرار گیرد. همچنین رابطه نقوش مورد استفاده در این شمعدان‌ها با کارکرد آن‌ها مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت. انتظار می‌رود در راستای این پژوهش، با استفاده از اطلاعات موجود در کتب مختلف، منابع اینترنتی و مطالعات میدانی، به سیر تحول نقوش، تزئینات و فرم این نمونه‌ها پرداخته شود و چگونگی تأثیرات دیگر هنرها در این آثار مورد ارزیابی قرار بگیرد. با توجه به مطالعات انجام شده در این پژوهش، این نتیجه حاصل می‌شود که اکثر شمعدان‌های فلزی این دوره از جنس برنج و با تکنیک ریخته‌گری ساخته شده‌اند. فرم پایه تمامی این نمونه‌ها به شکل مخروط ناقص است و در اواخر دوره تیموری ساخت شمعدان دوسر، به‌ویژه شمعدان با سر اژدها، در ایران رایج شده است. این نمونه‌ها، برای زیبایی بیشتر با تکنیک‌های مرصع‌کاری، سیاه‌قلم و قلع زدن به‌صورت چندرنگ تزئین شده‌اند و بدنه این شمعدان‌ها با هیئت و گره‌بندی‌های هندسی تقسیم و اکثراً با نقوش تزئینی گیاهی، هندسی، انسانی و حیوانی به طرز زیبایی آراسته شده‌اند. این شمعدان‌ها در آثار نگارگری آن دوره به‌خوبی دیده می‌شوند که سندی بر کاربرد فراوان آن‌ها در زندگی روزمره مردم آن دوره است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی تزئینات و نقوش شمعدان‌ها در دوره تیموری.
۲. رابطه نقوش و کتیبه‌های مورد استفاده در شمعدان‌ها با کارکرد آن‌ها.

سؤالات پژوهش:

۱. چه نوع فرم و تزئیناتی در شمعدان‌های دوره تیموری به‌کار رفته است؟
۲. چه نسبتی بین نقوش و کتیبه‌های به‌کار رفته روی شمعدان‌ها و کارکرد آن وجود دارد؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۲

دوره ۱

صفحه ۲۲ الی ۴۲

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۰۶

تاریخ داوری: ۱۴۰۳/۰۴/۱۶

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

کلمات کلیدی

شمعدانهای فلزی،
فلزکاری تیموری،
نقوش تزئینی.

ارجاع به این مقاله

ثابت سروستانی، مژده. (۱۴۰۱).

کنکاشی در نقوش تزئینی شمعدان‌های

فلزی دوره تیموری. *سفالینه*, 1(۲),

۲۲-۴۲.

 [dori.net/dor/20.1001.1.2.21](https://doi.org/10.21861/sf.1401.1.2.21)

 dx.doi.org/

مقدمه

فلزکاری به عنوان یک هنر - صنعت از دیرباز جایگاه مهمی را در میان سایر صنایع هنری به خود اختصاص داده است. در ایران و افغانستان در طی حکومت‌های مختلف، اشیاء فلزی مرغوبی ساخته شده‌اند. از این نمونه‌ها، شمعدان‌های زیبایی از جنس برنز و برنج، از دوره تیموری به‌جای مانده که هم‌اکنون در موزه‌های سراسر دنیا نگهداری می‌شوند. این نمونه‌ها از حیث کار و جنس، درجات مختلف دارند؛ که اغلب آن‌ها با تصاویر اشخاص و نقوش گیاهی، هندسی و کتیبه‌هایی با اشعار فارسی به خط کوفی و نسخ تزیین شده‌اند.

در حال حاضر تحقیقات خاص پیرامون شمعدان‌های دوره تیموری بسیار اندک می‌باشد و همین مطالعات اندک نیز به بررسی دقیق این آثار نپرداخته است. تنها در منابعی مانند "شاهکارهای هنر ایران" نوشته آرتور اپهام پوپ، "هنر ایران" نوشته زکی محمدحسن، "هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران" نوشته محمدتقی احسانی و چند کتاب دیگر در مورد فلزکاری دوره تیموری و تا حدودی شمعدان‌های این دوره بحث شده است. اما در این میان، جامع‌ترین و اصلی‌ترین منبع که ما نیز در تدوین این پژوهش از آن یاری فراوان گرفته‌ایم، کتاب "طبق زرینی از بهشت، هنر فلزکاری دوره تیموری در ایران" نوشته‌ی لیندا کوماروف است؛ که در این کتاب به توضیحات دقیقی در مورد فلزکاری دوره تیموری، تکنیک‌ها، مواد مورد استفاده و نقوش به‌کار رفته در آن‌ها پرداخته شده است. در بیشتر منابع دیگر، به مرور کلی پیرامون فلزکاری ادوار مختلف از آغاز اسلام پرداخته شده است که از آن‌ها می‌توانیم در مورد تاریخچه فلزکاری مطالبی را دریافت کنیم و پیشینه ذهنی در مورد فلزکاری اسلامی ایجاد کنیم، تا با یک دید کلی بتوانیم آثار این دوره را مورد مطالعه بهتر قرار دهیم.

با توجه به کمبود نمونه‌های شمعدان‌های به‌دست آمده از دوره تیموری و دیگر ادوار در خاک کشورمان و عدم ارائه‌ی مطلب و تصاویر جامع و دقیق از این آثار، از روش کتابخانه‌ای و میدانی از آثار موجود در موزه آستان قدس رضوی و موزه آرامگاه شیخ صفی‌الدین اردبیلی و منابع اینترنتی، برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده کرده و شیوه تحقیق تاریخی - تحلیلی را به‌کار برده‌ایم. بنابراین در راستای اهداف پژوهش، فرم و تزئینات در ۲۴ نمونه شمعدان به‌دست آمده دوره تیموری از ایران را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و به مطالعه هنر فلزکاری این دوره پرداخته‌ایم و نقوش موجود روی آن‌ها را توصیف کرده‌ایم تا با کمک از منابع در دسترس و تحلیل شخصی از بررسی و مطالعه این آثار، به ارائه نتایج اجمالی در حیطه فلزکاری تیموری و شناخت دقیق از شمعدان‌های ساخته شده در این دوره برسیم.

۱. شمعدان‌های فلزی به‌دست آمده از دوره تیموری در ایران

شمعدان‌ها به‌عنوان وسیله‌ای استفاده می‌شدند که شیء روشنایی دهنده مانند شمع، داخل آن قرار داشت و یا مانند پیه‌سوز بر روی آن قرار می‌گرفت. شاید به‌جرات بتوان گفت بیشترین نوع شمعدان‌ها را انواع فلزی آن به‌خود اختصاص داده است (قاسمی، ۱۳۸۵: ۴۷).

برخلاف پایه جاشمعی‌های ناقوس شکل، که قدمت آن‌ها دست‌کم به اوایل سده سیزدهم باز می‌گردد و همچنان در سرتاسر سده چهاردهم تولید شده‌اند؛ در دوره تیموری نوعی جاشمعی با خصوصیات متفاوت و نوع جدیدی از جایگاه مخصوص قرار دادن شمع ابداع گردید. در نمونه‌های برجای مانده از دوره تیموری که همگی ریخته‌گری شده‌اند، جاشمعی به‌سمت کف نسبتاً پهن گرایش پیدا می‌کند (انصاری، ۱۳۸۵: ۱۲۳).

در این بخش شمعدان‌های فلزی دوره تیموری را نام برده و ویژگی آن‌ها تشریح خواهد شد.

نمونه ۱: پایه چراغ ایستاده (مسراجه): این شمعدان از جنس برنج (آلیاژ مس) است و از دو قسمت ریخته‌گری تشکیل شده است که از خراسان به‌دست آمده و تاریخ آن ۱۴۵۸-۱۴۵۹/۸۶۳ می‌باشد. ارتفاع آن ۳۹ سانتیمتر بوده و قلع اندود شده است (تصویر ۱). تزئینات آن قلمزنی شده و زمینه با هاشورهای متقاطع و ماده‌ی سیاه پر شده است. پایه چراغ مرکب، از بخش‌های محدب و مقعر تشکیل شده است. بالاتر از بخش محدب، استوانه‌ای است که شاید محل اتصال قرار گرفتن چراغ بوده است، در حالی که قسمت پایین آن، به‌صورت مقعر است و رو به بیرون گسترده شده و پایه به‌صورت باز شده است (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۸۴).

۱. پایه شمعدان تیموری، قرن سیزدهم، جنس از مس و ریخته‌گری، ساخت خراسان (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۸۴)

این شمعدان، قدیمی‌ترین اثر هنری باقی‌مانده از عصر تیموری در نوع خود است. کتیبه وقف، که بر روی این چراغدان مسی نقش شده، به خط ثلث نقره‌کوبی گردیده است که ترجمه متن آن به این شرح می‌باشد:

"این چراغدان تابان و پرفروغ با عنایات دیرینه و توفیقات یزدانی در سنه ۸۶۳ توسط ضعیف‌ترین بندگان محتاج به رحمت الهی درویش مسعود خادم پسر حسین وقف بر آستان قدس رضوی گردید. امید مورد قبول قرار گیرد." این کتیبه در نوع خود، اولین کتیبه روی شیء فلزی می‌باشد که نقش درویشانی که در آن دوران در فقر و تهیدستی زیستند و از امور دنیوی دست شسته و به خانقاه پناه بردند را نشان داده است (احسانی، ۱۳۸۶: ۱۶۷).

در کتاب "فرا تراز دیوارهای مکان" نوشته‌ی میخاییل پتروسکی و آنتون پریتولا، نوشته شده که این شمعدان روی سندان چکش کاری و تزئینات آن حکاکی شده و ارتفاع آن ۱۱.۵ سانتی متر است. این گونه شمعدان از نظر شکل، صورت جدیدی از این آثار است که در طول قرن ۱۵ ساخته شده و لبه بالایی آن مستقیم نبوده و کمی برآمدگی داشته است. اشکالی که در باند باریک طراحی شده است، تزئینات حکاکی، شیوه گرافیک کتیبه و زمینه پر شده با اشکال گیاهی؛ تمام این ویژگی‌ها، به ما اجازه می‌دهد این فرض را کنیم که شمعدان در کارگاه "شیر علی دمشقی" (هنرمندی که احتمالاً در خراسان در طول قرن ۱۵ و اوایل قرن ۱۶ زندگی می‌کرده است)، ساخته شده باشد. تصور می‌شود که این هنرمند، از نوادگان "مسگر" (کسی که دمشق را به مقصد سمرقند در دوره تیموری سال ۱۳۹۰ ترک کرده) بوده باشد. چهار خانه تزئینی در وسط، حاوی اشعار فارسی (به خط نسخ، با مضمون توسل) است که آرزوی محافظت صاحب این اثر، توسط خالق جهان، هر جا که ممکن است باشد! و درخواست صلح و اتحاد دارد. این شمعدان در مسکن کوباجی - داغستان (جایی که در آن به یک دیگ تبدیل شده بود)، نگهداری می‌شده و اکنون در موزه آرمیتاژ قرار دارد (پروتسکی، ۱۹۸۸: ۸۲)

۲. پایه شمعدان آلیاژ مس، لنینگراد-موزه آرمیتاژ (پتروسکی و پریتولا، ۱۹۸۸: ۸۲)

نمونه ۳: شمعدان دیگر، نمونه‌ای است برنجی و ریخته‌گری شده، که در اصل قلع دار بوده و از خراسان به دست آمده که تاریخ آن ۱۴۷۵-۱۴۷۶ / ۸۸۰ است. تزئینات آن قلمزنی شده و زمینه آن با هاشورهای متقاطع پوشیده شده است. ارتفاع آن ۱۰ سانتی متر و قطر آن ۸-۱۰ سانتی متر می‌باشد (تصویر ۳). فرم آن به صورت مخروط ناقص است که پایین آن کمی گسترده و بالای بدنه شیب دارد. روی آن که اندکی به صورت برجسته است، سوراخی قرار دارد که احتمالاً برای اتصال پایه شمع بوده اما در حال حاضر از دست رفته است (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۸۷).

۳. پایه شمعدان برنجی، لنینگراد-موزه آرمیتاژ (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۹۱).

همچنین کوماروف در رابطه با کتیبه‌ها این‌گونه بیان می‌کند: دو ردیف کتیبه روی آن قرار دارد، یکی در اطراف بالای بدنه به خط نسخ که بر روی آن نوشته:

"شمعیست آفتاب جمالت که هر شبی نور از فروغ خود به آسمان دهد/عاقبت بخیر باد"

و دیگر ردیف دوم، داخل خانه‌های تزئینی اطراف نوار مرکزی گسترده روی پایه به خط نسخ:

"گر تو ای شمع شبی هم نفس من باشی چه دعا بهتر از این است که روشن باشی/ فی شهر سنته ۸۸۰"

اشعار بیت اول از سعدی است، که برای اولین بار توسط ایوانف شناسایی شد؛ و در ردیف پایین، از صالحی (شاعر خراسانی نسبتاً کم شناخته شده) است که در نیمه دوم قرن ۱۵ مشهور شده بود؛ به طوری که شمعدان به احتمال زیاد در طول زندگی او ساخته شده بود. بسیار محتمل است که یک شیء با اشعار خود او قلمزنی شده در خراسان ساخته شده باشد. و دیگر این‌که، تقریباً در عصر او شمعدان‌ها با اشعار مشابه از صالحی قلمزنی شده‌اند. این شمعدان در لنینگراد، موزه آرمیتاژ نگهداری می‌شود (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۸۷).

نمونه ۴: شمعدان برنجی ریخته‌گری دیگری که از خراسان به دست آمده، تاریخ آن اواسط قرن ۱۵ است. ارتفاع آن ۲۴ سانتی‌متر و قطر آن ۱۷ سانتی‌متر است. نقوش روی آن قلمزنی و در بخش‌هایی با نقره منبت‌کاری شده‌اند (نقره‌کوبی)، پس‌زمینه آن به‌نظر می‌رسد با ماده‌ای سیاه پر شده است (تصویر ۴). فرم آن کوتاه و بدنه آن مخروطی با کناره‌های فرورفته در جانب آن می‌باشد. بالای بدنه آن تا قسمت مخروطی برای گردن صاف است؛ که احتمالاً بعداً جای‌گذاری شده بوده. کتیبه‌های آن داخل خانه‌های تزئینی در وسط و اطراف پایه به خط نسخ است:

"در وفای عشق تو مشهور خوبانم چو شمع شب نشین کوی سربازان و رندانم چو شمع"

"روز و شب خوابم نمی‌آید بچشم غم پرست بس که در بیماری هجر تو گریانم چو شمع"

اشعار فارسی از غزلیات حافظ نوشته شده. تزئین گردن شبیه سطحی از پایه است که شامل همان نوع موتیف و نقوش می‌باشد. زمینه فرو رفته است و اسلیمی و گل‌های دیگر روی گردن ساده هستند. تزئینات دیگر، از جمله تزئینات طوماری، که به‌عنوان زینت پرکننده مورد استفاده قرار گرفته، بار دیگر کمی ریزتر روی گردن به‌کار رفته است؛ در حالی که تزئینات منبت‌کاری شده در آن کیفیت کمتری دارند (تصویر ۴). همه‌ی این‌ها نشان می‌دهد که محل قرارگیری شمع ممکن است به‌عنوان جایگزینی برای نمونه اصلی ساخته شده باشد. در میان آن دسته از شمعدان‌های تیموری که به‌وضوح گردن اصلی خود را حفظ کرده‌اند، این نمونه‌ها فرم‌های خیلی متفاوتی دارند. مکان حاضر این شمعدان نامعلوم است (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۵۰).

۴. شمعدان برنجی، مرصع کاری، مکان فعلی آن نامعلوم (پوپ و اکرم، ۱۳۸۷: ۱۳۷۵)

نمونه ۵: نمونه دیگر شمعدانی است برنجی، ریخته‌گری شده، قلع‌دار، که ارتفاع آن ۱۲/۵ سانتی‌متر بوده و از خراسان به‌دست آمده است (تصویر ۵). کوماروف آن‌را به این‌گونه شرح می‌دهد که: شکل آن به‌صورت مخروط ناقص با پایه گسترده و بالای بدنه آن کمی شیب دارد که روی آن پایه‌ای با اندکی برجستگی برای اتصال گردن قرار دارد، که در حال حاضر از دست رفته است. کتیبه آن داخل خانه‌های تزئینی اطراف لبه پایینی و به خط نسخ می‌باشد که متن آن عبارت است از:

"جهانت بکام و فلک یار باد (جهان)"

جهان آفرینت نگه دار باد (بکام)"

"بکام تو بادا همه کار تو

خدا (وند) گیتی نگه (دارتو)"

"بکام تو بادا سپهر بلند

ز چشم بدانت مبادا (گزند)" (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۹۷).

۵. پایه شمعدان برنجی، لنینگراد- موزه آرمیتاژ (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۹۸)

او همچنین اضافه می‌کند که تاریخ آن بر اساس مقایسه با دو بشقاب مورخ از سال ۱۴۹۶-۱۴۹۷ / ۹۰۲ هجری به اواخر قرن ۱۵ و اوایل قرن ۱۶ برمی‌گردد. اشعار فارسی فوق، ارائه ترکیبی معمول از سه بیت شعر سعدی، دقیقی و فردوسی است. این‌جا اما سه‌بیت شعر به‌صورت شلوغ، در چهار قسمت از شش قسمت خانه‌های تزئینی چیده شده‌اند، به‌طوری‌که برخی واژه‌ها حذف گشته‌اند. به‌علاوه، در یکی از دو خانه‌های تزئینی، که هر یک حاوی یک مصرع است، شعر با اولین کلمه از مصرع بعدی پایان می‌گیرد؛ این یکی از ویژگی‌های مشابهی است که در نسخه‌های خطی رخ

داده و آخرین کلمه از صفحه در بالای صفحه بعد تکرار شده است. این شمعدان هم اکنون در موزه آرمیتاژ لنینگراد نگهداری می‌شود (کوماروف، ۱۹۹۲: ۱۹۷).

نمونه ۶: شمعدان دیگر نمونه‌ای است برنزی، که متعلق به اواخر دوره تیموری یا اوایل صفوی بوده و از ایران به دست آمده و مربوط به قرن ۱۶ می‌باشد و ارتفاع آن ۱۷.۵ سانتی‌متر است (تصویر ۶).

۶. شمعدان برنزی، ایران (am. ۱۰:۳۰, ۱۲.۰۶.۱۱).

فرم آن به صورت مخروطی کوتاه با گردن پهن و استوانه‌ای باریک متصل به بالای بدنه می‌باشد که تماماً حکاکی شده و طرح‌های اسلیمی و گل‌های نیلوفر آبی، توسط بندهای ابرشکل، بر روی زمینه به هم متصل شده‌اند. (am. ۱۰:۳۰, ۱۲.۰۶.۱۱)

نمونه ۷: نمونه دیگر، شمعدانی است با تصاویر پیکره انسانی از جنس برنج، ریخته‌گری، مرصع‌کاری با نقره که با دوده سیاه‌قلم شده است (تصویر ۷). این اثر در ایران یا عراق ساخته شده و تاریخ آن نیمه اول قرن ۱۴ می‌باشد. ارتفاع آن ۲۳.۷ سانتی‌متر و قطر بالا و پایین آن هر دو ۲۱.۲ سانتی‌متر است. این شمعدان نه‌ضلعی عجیب، با تصاویری از صحنه‌های زندگی روزمره درباریان تزئین شده که با فلزات قیمتی چون نقره و طلا مرصع‌کاری شده است. تزئینات این شمعدان، شامل تصاویر ترسیم شده تفریحات شایسته است که اشخاص برتخت نشسته با نوازندگان و سوارکاران چوگان‌باز و یا شکارچی سرگرم می‌شوند. این اثر هنری هم‌اکنون در گالری ۴۵۵ در معرض نمایش می‌باشد. (pm. ۸:۱۵, ۱۳.۱۰.۰۲)

۷. شمعدان برنجی، ایران یا عراق (pm. ۸:۱۵, ۱۳.۱۰.۰۲)

نمونه ۸: نمونه دیگر، شمعدانی برنجی و ریخته‌گری است که تزئینات آن حکاکی و مرصع‌کاری با نقره می‌باشد (تصویر ۸). این شمعدان در نیمه دوم قرن ۱۴ در ایران یا آسیای مرکزی ساخته شده است. سطح آن پیکره‌های نشسته تکرار شده و کتیبه و گل‌ها نقش شده‌اند. ارتفاع آن ۲۴.۱ سانتی‌متر و پهنای آن ۲۱ سانتی‌متر است. کتیبه‌های روی آن در کادرهای دوار، به خط عربی نوشته "عاقل باد" که چندین بار تکرار شده است. در بالا به خط ثلث نوشته "العالم العلام" که سه بار تکرار شده و در وسط به خط ثلث نوشته "العالم العلام" که ۶ بار تکرار نقش شده است. این اثر هم‌اکنون در معرض نمایش قرار نگرفته است. (۰۲، ۱۰، ۲۰۱۳، ۸:۲۵ pm.)

۸. شمعدان برنجی، ایران یا آسیای مرکزی (۰۲، ۱۰، ۲۰۱۳، ۸:۲۵ pm.)

نمونه ۹: شمعدان دیگر، از جنس برنج می‌باشد که حکاکی و با نقره مرصع‌کاری شده است. این اثر متعلق به قرن ۱۴ بوده و از ایران به دست آمده است (تصویر ۹). ارتفاع آن ۳۰.۲ سانتی‌متر و قطر پایه آن ۲۵.۵۸ سانتی‌متر است. کتیبه‌های آن بر روی گردن، کادرهای دوار و بدنه است. ترجمه متن روی گردن آن، این است: شکوه، پیروزی، قدرت، شانس، رحمت، ثروت. در کادرهای دوار نوشته شده: شادی از آن پادشاه باد، مالک شادی، درود و سلام و جلال ابدی از آن صاحب باد. بر روی بدنه نیز نوشته شده: شکوه برای پادشاه، پادشاه عظیم، سلطان بزرگ، عاقل، عادل، پیروزمند، مبارز برای ایمان، محافظ اسلام، بخشنده (ترجمه یاسر الطباء). این اثر هم‌اکنون در معرض نمایش قرار نگرفته است. (02.10.2013, 8:40 pm.)

۹. شمعدان برنجی، ایران، حکاکی و مرصع‌کاری (۰۲، ۱۰، ۲۰۱۳، ۸:۴۰ pm.)

نمونه ۱۰: نمونه دیگر از جنس برنج، متعلق به اواخر قرن ۱۳ و اوایل قرن ۱۴ بوده، که احتمالاً از شرق ایران، شمال عراق، یا شمال سوریه به دست آمده است. ارتفاع آن ۳۱.۶ سانتی‌متر و قطر آن ۲۷ سانتی‌متر است (تصویر ۱۰). تزئینات آن با نقره و طلا مرصع کاری و با دوده سیاه‌قلم شده است. در مدالیون‌ها (کادرهای دایره‌ای) که این شمعدان را آذین داده، حکمرانی بر تخت شیر نشسته، که موجودات افسانه‌ای زن‌گونه و ملازمان و پیکره‌هایی در کنار او هستند و این پیکره‌ها، اجسام هلالی‌شکلی را که گویی ماه است به دست گرفته‌اند. کتیبه‌های اطراف ستون و گردن آن، برای صاحب این شمعدان آرزوی بسیار خوب داشته و القاب شاهانه‌اش را فهرست نموده که در واقع قدرت و کامیابی (ثروتمندی) شاهانه‌ای که در تصویر است را محکم‌تر کرده است. این اثر هنری هم‌اکنون در گالری ۴۵۴ در معرض نمایش قرار دارد. (۰۲،۱۰،۲۰۱۳، ۸:۵۰ pm.)

۱۰. شمعدان برنجی، مرصع کاری (۰۲،۱۰،۲۰۱۳، ۸:۵۰ pm.)

نمونه ۱۱: نمونه دیگر شمعدانی است متعلق به قرن ۱۵ که از ایران به دست آمده و در آن آرزوهایی چون خوش‌شانسی، آرامش و شادی، برای صاحبش طلب نموده است (تصویر ۱۱). جنس آن از برنج ریخته‌گری شده که حکاکی، مشبک و با دوده سیاه‌قلم شده است. ارتفاع آن ۲۵.۱ سانتی‌متر و قطر پایه آن ۲۰.۲ سانتی‌متر می‌باشد. اطراف گردن آن به خط کوفی نوشته: "السعادة و السلامة لصاحبه"، که ترجمه آن، شادی و آرامش برای صاحبش است. در اطراف بدنه اصلی به خط ثلث نوشته شده: "العز و الاقبال" به معنای شکوه و خوش‌شانسی است (همچنان که عبدالله قوچانی و دنیس مری‌تیس خوانده و گفته‌اند). این اثر هنری هم‌اکنون در گالری ۴۵۵ در معرض نمایش قرار دارد. (۰۲،۱۰،۲۰۱۳، ۹:۰۵ pm.)

۱۱. شمعدان برنجی، ایران سال ۱۵۰۰ (pm. ۹:۰۵, ۲۰۱۳, ۰۲.۱۰)

نمونه ۱۲: اثر دیگر، شمعدان برنجی ریخته‌گری شده‌ای است که متعلق به قرن سیزده-چهارده بوده و از ایران به‌دست آمده است. تزئینات آن حکاکی و خطوط اصلی آن با نقره مرصع‌کاری شده است (تصویر ۱۲). ارتفاع آن ۳۰.۹ سانتی‌متر و قطر پایه آن ۲۵.۵ سانتی‌متر می‌باشد. کتیبه‌هایی روی گردن، بدنه و بالای آن به عربی حک شده است. ترجمه روی گردن: شانس، جلال، پیروزی، قدرت، کرامت، رحمت، شادی، رستگاری. ترجمه روی بدنه آن این‌چنین است: شکوه از آن سرورمان باد، پادشاه عظیم، سلطان بزرگ قبیله‌ها و سلطان سلطان‌ها (ترجمه یاسر الطباء). این اثر هم اکنون در معرض نمایش قرار نگرفته است. (pm. ۹:۱۵, ۲۰۱۳, ۰۲.۱۰)

۱۲. شمعدان برنجی، ایران، قرن سیزده-چهارده (pm. ۹:۱۵, ۲۰۱۳, ۰۲.۱۰)

نمونه ۱۳: نمونه دیگر شمعدان مسی مشبک که از دوره تیموری، قرن ۱۵ در ایران به‌دست آمده است. فرم آن به‌صورت پایه مخروطی شکل و کمر به شدت زاویه‌دار و بالای بدنه مسطح است (تصویر ۱۳). لبه برگشته‌ای در زیر گردن استوانه‌ای و دهان استوانه‌ای با بدنه مشبک و حکاکی با گروه گسترده‌ای از اسلیمی‌های توپر و یک گروه محدود از پیچ‌های تو در توی برگ تاک روی زمینه مشبک، از جمله تزئینات آن است. بالای بدنه، گردن و دهان حکاکی با باندهای برگ تاک تا نقاط بالای آن ادامه دارد. قسمت بالای بدنه نام صاحب جمال‌الدین صفر به تاریخ ۱۰۷۹/ ۱۶۶۷-۱۶۶۸ حکاکی شده است. شمعدان بسیار مشابه این اثر در مجموعه‌ی keir است؛ این نمونه مورخ قرن ۱۲ - ۱۳ از برنز ساخته شده و دارای گردن و دهانه مشبک است. در حالی که جنس آن با نمونه ما متفاوت است، اما شکل کلی و به‌ویژه تزئینات آن در قسمت‌های مشبک بدنه تشابه زیادی دارد. تزئینات نمونه دوم، با اسلیمی‌های بلند حکاکی شده

بر روی زمینه مشبک مقابل آن است. این ویژگی همراه با مواد به کار رفته، نمونه‌ای از فلزکاری فارسی قرن پانزده است.
(۱۱,۰۶,۲۰۱۲, ۹:۴۵ pm.)

۱۳. شمعدان مسی، ایران، قرن پانزده (۱۱.۰۶.۲۰۱۲, ۹:۴۵ pm.)

نمونه ۱۴: این شمعدان متعلق به دوره تیموری است که از ایران به دست آمده و تاریخ آن به قرن پانزده برمی‌گردد. ارتفاع آن ۲۲/۴ سانتی‌متر است (تصویر ۱۴). فرم آن به صورت پایه استوانه‌ای شکل با کمر زاویه‌دار و بالای بدنه صاف می‌باشد. بدنه آن مشبک شده و کتیبه‌های آن به خط ثلث، روی زمینه پوشیده از برگ‌های تاک، حکاکی شده‌اند. دهانه آن به همین ترتیب تزئین شده است. گردن و پایین آن نیز با گل پراکنده یا برگ‌های مو ساده و خلاصه حکاکی شده است. گردن آن با نقش اسلیمی و نوارهای S شکل به هم پیوسته، به صورت جزئی حکاکی شده و نقوش تکی در لبه‌ها و قسمت‌های اصلی سالم باقی مانده است. (۱۱,۰۶,۲۰۱۲, ۹:۵۵ pm.)

۱۴. شمعدان مسی مشبک، ایران، قرن پانزده (۱۱.۰۶.۲۰۱۲, ۹:۵۵ pm.)

نمونه ۱۵: این اثر در قرن پانزده از ایران به دست آمده و ارتفاع آن ۲۹/۸ سانتی‌متر است. پایه آن به شکل مخروط با کمر به شدت قوس‌دار و بالای بدنه شیب‌دار می‌باشد (تصویر ۱۵). دهانه آن روی گردن استوانه‌ای برگشته و بدنه به گردن متصل گشته است. بدنه آن با نوارهایی از نقش اسلیمی‌های شیاردار مشبک و حکاکی شده است. یک گروه محدود از پیچ‌های تودرتو برگ تاک، روی زمینه هاشورخورده متقاطع قرار دارد. بالای بدنه، گردن و دهانه آن با باندهای برگ تاک حکاکی، تزئین شده است. قسمت بالای بدنه نام صاحب بعدی آن، جمال‌الدین سفر، به تاریخ ۱۰۷۹ / ۱۶۶۷-۱۶۶۸ به چشم می‌خورد. (11.06.2012, 10:10 pm.)

۱۵. شمعدان مسی مشبک، ایران، قرن پانزده (pm. ۱۰:۱۰، ۱۲، ۲۰:۰۶:۱۱)

نمونه ۱۶: این پایه شمعدان برنجی، با شیوه چکش کاری ساخته شده و متعلق به اوایل قرن چهارده بوده و از ایران به دست آمده است و بدنه آن با نقره و طلا مرصع کاری می‌باشد (تصویر ۱۶). قطر آن ۳۰.۵ سانتی‌متر و ارتفاع آن ۲۰.۳ سانتی‌متر است. این پایه شمعدان با صحنه‌های شکار در خانه‌های تزئینی، حیوانات تخیلی، کتیبه و گل‌ها حکاکی شده است. تمامی خطوط با نقره مرصع کاری شده‌اند. سبک پویاوار آن نشان می‌دهد که بسیاری از آن نقوش، ممکن است برگرفته از کتاب‌های معاصر نقاشی و طراحی باشد. شمعدان مانند این، توسط زبندگان مغولی در ایران ساخته شده و در دربار مورد استفاده قرار گرفته است. (پتروسکی و پريتولا، ۱۹۸۸: ۲۲۵)

۱۶. شمعدان برنجی، اوایل قرن چهارده، ایران (پتروسکی و پريتولا، ۱۹۸۸: ۸۲)

نمونه ۱۷: گاهی هنرمندان بعدی، تغییرات بسزایی در کار پیشینیان خود پدید آوردند و سرهای دو اژدها را بر روی پایه شمعدان‌های زنگی شکل معمولی (تصویر ۱۷) با چنان مهارتی جای دادند، تا طرح اصلی را بهبود بخشند (پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷: ۲۹۰۴). در کتاب "فرا تر از دیوارهای مکان" نوشته‌ی "میخائیل پتروسکی و آنتون پريتولا" این‌گونه گفته شده که این شمعدان برنزی (برنج) ریخته‌گری، روی سندان چکش کاری و نقوش آن حکاکی شده است. ساخت این اثر از اواخر قرن پانزده و اوایل قرن شانزده شروع و پایه آن در نیمه‌ی اول قرن هفده ساخته شده و از ایران به دست آمده است. ارتفاع آن ۲۶.۵ سانتی‌متر بوده و هم‌اکنون در موزه آرمیتاژ نگهداری می‌شود. محل قرارگیری شمع در این اثر، شکل دو اژدها در هم پیچیده دارد که بدن آن به شکل فلس زینت داده شده است. اما، روی پایه این شمعدان همچین فلسی نمی‌باشد و تزئینات متفاوتی وجود دارد (وارد، ۱۳۸۴: ۱۰۵).

۱۷. شمعدان، برنج، موزه آرمیتاژ، بلندا ۲۵/۵ سانتی متر (پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷: ۱۳۷)

این شمعدان و پایه آن، نشان می‌دهد که در زمان مختلف ساخته شده است. پایه شمعدان قطعاً در نیمه اول قرن شانزده ساخته شده بود (ساده نگاه داشتن زمینه و تزئین اندک با تصاویر فیگور انسان و حیوان نمود جدید است، اما شکل پایه قدیمی می‌باشد). شمعدان به شکل اژدها، منجر به این نتیجه می‌شود که این‌ها در قرن پانزده ساخته شده‌اند. (آنالیز شمعدان‌های فلزی موزه آرمیتاژ، این‌را نشان می‌دهد که گردن و پایه از آلیاژ مختلفی ساخته شده است) بنابراین، مشخص نیست چه اتفاقی برای پایه شمعدان که در قرن پانزده به شکل اژدها ساخته شده‌اند افتاده است (پتروسکی و پریتولا، ۱۹۸۸: ۲۵۷).

نمونه ۱۸: شمعدان دیگر مرصع به مس و نقره، نمایانگر مرحله‌گذاری میان سبک اواخر دوره تیموری و اوایل دوره صفوی است (تصویر ۱۸) (پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷: ۲۹۰۴).

۱۸. شمعدان، مجموعه‌ی هراری. بلندا ۳۲ سانتی متر (پوپ و آکرمن، ۱۳۸۷: ۱۳۷۷)

این شمعدان از آلیاژ مس قلع‌دار است که ریخته‌گری شده و ارتفاع آن ۳۲ سانتی متر بوده و تاریخ آن به اواخر قرن پانزده برمی‌گردد که از خراسان (احتمالاً هرات) به دست آمده است فرم آن به صورت مخروط ناقص با پایه گسترده و بالای بدنه کمی شیب‌دار است. در مرکز تخت بالای بدنه اندکی برجسته شده که از آن گردن شروع می‌شود و به صورت پایه‌ای با دو فرم اژدهای درهم پیچیده با دهان باز و بدن مار درآمده است. کتیبه‌های آن داخل خانه‌های تزئینی اطراف مرکز پایه و به خط نسخ می‌باشند که شعر زیر نوشته شده است:

"گر تو ای شمع شبی هم نفس من باشی   چه دعا خوشتر از این است که روشن باشی"

"تا بود نقطه خال تو بسی برتابد   که بفرمان من سوخته خرمن باشی"

کتیبه‌های فارسی فوق، از اشعار شاعر خراسانی به نام صالحی می‌باشد، که اولین بار توسط ایوانف شناسایی شد. بیت اول آن روی شمعدان‌های مشابه دیگر تاریخ ۱۴۷۵-۱۴۷۶/ ۸۸۹، حک شده است. این شمعدان، تقریباً مشابه نمونه دیگری است که باید در اصل گردن آن مثل نمونه در حال حاضر باشد. این اثر هم‌اکنون در موزه هنرهای اسلامی قاهره نگهداری می‌شود (کوماروف، ۱۹۹۲: ۲۳۰).

نمونه ۱۹: شمعدان برنجی با سر اژدها که متعلق به دوره تیموری است، احتمالاً در هرات (آسیای مرکزی)، ساخته شده است و تاریخ آن به اواخر قرن پانزده برمی‌گردد (تصویر ۱۹) و ارتفاع آن ۲۶ سانتی‌متر است. لبه پایه کوتاه مخروطی شکل آن آجدار است و با یک صفحه دایره‌ای پهن در قطر آن احاطه شده است. گردن باریک استوانه‌ای آن به شکل یک جفت سر اژدها درهم پیچیده با دهان باز می‌باشد؛ تاج آن پیچکی مانند و سوراخ‌های بینی شعله‌ور، بسیار خیره‌کننده است. گردن آن، با طرح حکاکی شده آجدار و الگویی فلس‌مانند دارد. (am. ۱۰:۳۰, ۱۱,۰۶,۲۰۱۲)

۱۹. شمعدان برنجی، هرات، اواخر قرن پانزده (am. ۱۰:۳۰, ۱۱,۰۶,۲۰۱۲)

نمونه ۲۰: نمونه دیگر، شمعدانی برنجی است که از ایران به دست آمده و مربوط به قرن پانزده می‌باشد. سر آن به صورت دو پیکر اژدها به هم پیچیده درآمده است. این نمونه هم مانند نمونه‌های مشابه، ریخته‌گری شده؛ اما بدن اژدهای آن و استوانه گردن بدون تزیین می‌باشد (تصویر ۲۰).

۲۰. شمعدان برنجی، ایران، قرن پانزده (pm. ۵:۳۵, ۲۰۱۳, ۰۳, ۰۱).

همچنین بالای بدنه مسطح آن بدون هیچ‌گونه تزئین است و تنها در قسمت مرکزی اطراف بدنه، تزئینات حکاکی شده به صورت دو ردیف نوار با طرح گیس بافت و در بین آن خانه‌های تزئینی است؛ که یکی در میان، کتیبه و دیگری طرح هندسی تکرار شده قرار دارد که کاملاً فضای خانه تزئینی را پر کرده است. این شمعدان هم‌اکنون در موزه هنرهای اسلامی دوحه نگهداری می‌شود. تزئینات این شمعدان با توجه به نمونه‌های مشابه، کیفیت کمتری دارد؛ اما فرم بدنه به همراه تقسیم‌بندی‌های برجسته آن و نوارهای پایه و لبه‌ی بدنه آن، این احتمال را می‌دهد که این نمونه تکمیل نشده باشد؛ زیرا در بین شمعدان‌های از این دسته با سر اژدها، تنها در این نمونه مشاهده کرده‌ایم که اژدها و بدن درهم پیچیده آن، بدون هیچ‌گونه تزئین و بافت فلس‌گونه باشد. (pm. ۵:۳۵, ۲۰۱۳, ۰۳, ۰۱)

نمونه ۲۱ و ۲۲: دو جفت شمعدان برنجی با سر اژدها موجود است که از خراسان (احتمالاً هرات یا آسیای مرکزی)، در قرن پانزده به دست آمده که با شیوه ریخته‌گری ساخته شده است. ارتفاع آن‌ها ۲۶ سانتی‌متر و قطر آن ۱۹.۵ سانتی‌متر می‌باشد. (تصاویر ۲۱ و ۲۲) اژدهای سر گردن، اشاره به ارتباط آن با دوره تیموری دارد. در واقع پایه زنگی شکل این جفت، به شمعدان‌های مملوک نزدیک‌تر است. این آثار نسبت به اشکال سنتی ایران، احتمالاً منعکس‌کننده کار صنعتگران تبعید شده سوری توسط تیمور (هنگامی که از دمشق در سال ۱۳۹۳ اخراج شده و به آسیای مرکزی برای کار در ساختمان خود فرستاده شده‌اند) می‌باشد (خلیلی، ۲۰۱۰: ۱۸۹).

۲۱ و ۲۲. شمعدان برنجی، هرات یا آسیای مرکزی، قرن پانزده (خلیلی، ۲۰۱۰: ۱۸۹)

نمونه ۲۳: نمونه دیگر از این دسته، شمعدان برنزی ریخته‌گری و حکاکی شده است که از آسیای مرکزی، (افغانستان یا ایران) در قرن پانزده به‌دست آمده است (تصویر ۲۳).

۲۳. شمعدان برنزی، قرن پانزده (am. ۱۱:۲۰, ۱۱.۰۵.۲۰۱۲)

ارتفاع آن ۲۵.۵ سانتی‌متر و قطر آن ۱۷ سانتی‌متر می‌باشد. گردن این شمعدان دو شاخه، از دو اژدها درهم پیچیده ساخته شده که بر اساس شکل آن به نظر می‌رسد تزئینات حکاکی و طراحی اژدها، به عنوان یکی از قدیمی‌ترین طرح در این گروه است. فرم اولیه آن احتمالاً از آسیای مرکزی گرفته شده، که از آن‌جا به منطقه ایران (در اواخر قرن پانزده و اوایل قرن شانزده) گسترش یافته است. اژدها، که در هنر چینی و ترکیه به‌طور عمده دارای اهمیت مثبت می‌باشد، در هنر ایران دوره تیموری نیز گسترده شده است. (am. ۱۱:۲۰, ۱۱.۰۵.۲۰۱۲)

نمونه ۲۴: نمونه دیگر از این دسته، شمعدانی است از جنس برنز یا برنج، که از اواسط قرن هفده در ایران به‌دست آمده و تاریخ کشف آن مشخص نیست، اما در حال حاضر در موزه آرمیتاژ نگهداری می‌شود. ارتفاع آن ۲۶/۵ سانتی‌متر می‌باشد (تصویر ۲۴). نگهدارنده‌ی شمع اژدها مانند آن، احتمال می‌رود از همان فلز و در همان زمان ساخته شده باشد، اگرچه این امر تأیید نشده است. (پتروسکی و وریزه، ۱۹۹۲: ۱۷۷-۱۷۸)

۲۴. شمعدان برنز (برنجی)، قرن هفده، موزه آرمیتاژ (پتروسکی و وریزه، ۱۹۹۲: ۱۷۸)

نتیجه‌گیری

باتوجه به مطالب ارائه شده در این پژوهش و مقایسه آثار به‌دست آمده، چند نکته اساسی برداشت می‌شود:

۱. طبق آمار موجود از شمعدان‌های به‌دست آمده دوره تیموری از ایران، ۱۶ مورد این آثار از برنج، ۵ نمونه از مس و ۳ عدد از برنز ساخته شده‌اند. نتیجه روشن است که این شمعدان‌ها در وهله اول از برنج، سپس مس و برنز ساخته شده‌اند و در هیچکدام از نواحی دوره تیموری، شمعدانی از هیچ جنس دیگری به‌دست نیامده است؛ هر چند که از دوره سلجوقی تنها یک نمونه سفالی یافت شده است.

۲. از شمعدان‌های به‌دست آمده، ۲۰ نمونه ریخته‌گری و ۳ مورد چکش‌کاری ساخته شده است، که در برخی از نمونه‌ها از ریخته‌گری و چکش‌کاری به‌صورت توأم استفاده شده است؛ همچنین ۴ اثر یافت شده مشبک می‌باشند. بنابراین اکثر شمعدان‌های دوره تیموری به روش ریخته‌گری ساخته شده‌اند.

۳. از نمونه‌های به‌دست آمده، تمام ۲۴ اثر موجود دارای پایه مخروطی شکل هستند؛ که از میان آن‌ها، ۸ نمونه شمعدان با سر اژدها و پایه مخروطی ساخته شده‌اند. با مقایسه آثار به‌دست آمده از ایران و نقاط دیگر، پی‌می‌بریم که فرم پایه اکثر شمعدان‌های فلزی ساخته شده در تمامی نواحی از یک الگوی ثابت پیروی می‌کرده و اکثر آن‌ها دارای پایه مخروطی‌شکل ناقص هستند. همچنین ساخت شمعدان‌های دو شاخه از اواخر دوره تیموری رایج شده، که این نمونه در اواخر قرن پانزده به‌صورت شمعدان‌های دوشاخه با سر اژدها در ایران ساخته شده‌اند و به‌دنبال آن در دوره صفوی، ساخت شمعدان‌های دوسر تا حدودی ادامه پیدا کرده است.

۴. در شمعدان‌های این دوره، برای جلوه و زیبایی بیشتر، از تکنیک‌های مرصع‌کاری با نقره، قلع‌دار کردن سطح بدنه و سیاه‌قلم، جهت ایجاد تنوع رنگی استفاده کرده‌اند؛ که کار نهایی با تضاد رنگی ایجاد شده میان بدنه طلایی با سیاه دوده یا نقره‌ای نقوش، جلوه دوچندان پیدا کرده است. از آثار به‌دست آمده، ۸ نمونه مرصع‌کاری، ۷ مورد قلع‌دار و ۱۶ عدد سیاه‌قلم شده است. بنابراین بیشترین نقوش این شمعدان‌ها سیاه‌قلم و سپس مرصع‌کاری و قلع‌اندود شده‌اند.

۵. کتیبه‌های شمعدان‌ها که در خانه‌های تزئینی، نوارهای باریک اطراف بدنه، گردن و بالای بدنه حک شده‌اند، باتوجه به نمونه‌های موجود در ۹ مورد خط نسخ، ۶ اثر خط ثلث و ۱ عدد خط کوفی استفاده شده است. گاهی در بعضی نمونه‌ها خط نسخ و ثلث، توأم در قسمت‌های مختلف به‌کار رفته‌اند. بنابراین می‌توان این‌گونه برداشت کرد که در این دوره، تقریباً خط کوفی جای خود را به خط نسخ و ثلث داده است. همچنین مضمون اکثر کتیبه‌های حک شده، آرزوی خیر و برکت و بخت‌خوش برای صاحب شمعدان بوده که گاهی همراه با مدح پادشاه یا سلطان زمان نوشته شده است. در تعداد کمی از این آثار، نام سازنده یا تاریخ ساخت شمعدان حک شده است؛ از این‌رو تاریخ دقیق ساخت این آثار یا هنرمند آن برای ما معلوم نمی‌باشد. بعضی از شمعدان‌ها به مکان یا شخص خاصی هدیه یا وقف شده است. در تعداد انگشت‌شمار این آثار، از متون عربی و یا اشعار فارسی استفاده شده است، که گاهی این اشعار مرتبط با کارکرد شمعدان بوده و در وصف شمع سروده شده‌اند و اشعار شاعران زمان روی آن‌ها حک شده‌اند. اما میان آثاری که به‌دست

ما رسیده است، تنها ۳ نمونه از اشعار در مورد شمع و مرتبط با کارکرد شمعدان بوده است. بنابراین این نکته، فرضیه این که متن کتیبه‌های به کار رفته در تزئینات شمعدان‌های دوره تیموری مرتبط با کارکرد آن‌ها است را تا حدودی رد می‌کند. البته روی شمعدان‌ها و پایه‌های چراغ ایستاده‌ی دوره صفوی، بیشتر با این‌گونه اشعار مواجه هستیم؛ اما در دوره تیموری تعداد اندکی از شمعدان‌ها حاوی این مضامین بوده‌اند.

۶. همان‌گونه که آمار به‌دست آمده از آثار این دوره برای ما روشن کرده است، اکثر شمعدان‌های دوره تیموری با نقوش مختلفی تزئین شده‌اند. در ۲۰ اثر از این آثار نقوش گیاهی، ۱۹ نمونه نقوش هندسی و گره‌بندی و هیئت‌بندی، ۱۲ مورد نقوش حیوانی، یا به‌صورت نقش و یا در فرم سر شمعدان و ۶ عدد نقوش انسانی حک شده‌اند. اکثر این نقوش مشابه نقوشی هستند که روی آثار فلزی دیگر این دوره و دوره‌های قبل از آن به کار رفته‌اند. تنها در موارد خاص مانند شمعدان برنزی به‌دست آمده، نقوشی متأثر از هنر چینی نقش شده، که در نوع خود بسیار جالب توجه است. همچنین به کار بردن نقش اژدها در سر شمعدان‌های این دوره، احتمالاً ناشی از تأثیر هنر چین و نقش مثبت اژدها در فرهنگ شرق دور است. در آثار این دوره نیز همانند دوره‌های قبل، نقوش حیوانی و انسانی گاه به صورت منفرد و گاهی توأم در صحنه‌هایی از زندگی درباری، شکار و دیگر مضامین به کار رفته‌اند. با مقایسه شمعدان‌های دوره‌های قبل و دوره تیموری، تا حدودی این نتیجه گرفته شده است که در این دوره، نقوش حیوانی و انسانی کمتر به کار رفته‌اند و رفته رفته با شروع دوره صفوی، این نقوش جای خود را به نقوش گیاهی و اسلیمی داده است. اما همچنان در آثار آن‌ها، می‌توان رد پای این نقوش را دنبال کرد. آنچه که در این پژوهش به آن پرداخته شد، اطلاعات اندکی بود از دریای وسیع آثار به دست آمده از دوره‌های مختلف، که شمعدان‌های فلزی دوره تیموری یکی از آن‌ها می‌باشد. از آنجایی که مطالعات انجام شده در حوزه این آثار بسیار اندک و پراکنده هستند، سعی بر آن شد که بتوانیم این مطالب را جمع‌آوری کرده و با مطالعه دقیق این آثار و تجزیه و تحلیل نقوش به کار رفته روی آن‌ها، به شناختی اجمالی در مورد شمعدان‌ها، که روزگاری نقش بسزایی در زندگی مردم داشته‌اند، دست پیدا کنیم. شاید که این تلاش اندک، راهی برای ادامه مطالعات این آثار ارزشمند، که هم‌اکنون از یاد رفته‌اند و شناخت هرچه بهتر و بیشتر فرهنگ، آداب و سنن و هنر نیاکان این مرز و بوم باشد.

منابع و مأخذ:

کتابها

- احسانی، محمد تقی (۱۳۸۶). هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- پوپ و اکرم، آرتور اپهام و فیلیس. (۱۳۸۷). سیری در هنر ایران از دوران پیش از تاریخ تا امروز، جلد ششم، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- وارد، ریچل. (۱۳۸۴). فلزکاری اسلامی، مهناز شایسته فر، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.

مقالات

فراست، مریم. (۱۳۸۴). "بررسی مضامین خط نگاره های شمعدان ها و قندیل های دوره صفوی"، فصلنامه مطالعات هنر اسلامی، شماره سوم، تهران: مؤسسه مطالعات هنر اسلامی، صص ۶۱-۷۶.

Khalili, N. (۲۰۰۸). *Islamic art and culture-timeline and history*, The American university, Cario.

Komaroff, L. (۱۹۹۲). *The golden disk of heaven-Metalwork of Timurid iran*, Costa mesa, California and New York.

Piotrovsky and Pritula, Mikhail B and Anton D. (۲۰۰۶). *Beyond the palace walls- Islamic art from the state hermitage museum*, National museums of Scotland, Endinburgh.

Piotrovsky and Vrieze, Mikhail B and John. (۱۹۹۲). *Earthli beauty- Heavenly art- art of islam*, Lunda Humphries, Amesterdam.

- <http://www.christies.com>, ۱۱,۰۶,۲۰۱۲, ۹:۴۵ pm.
- <http://www.davidmus.dk>, ۱۱,۰۵,۲۰۱۲, ۱۱:۲۰ am.
- <http://www.metmuseum.org>, ۰۲,۱۰,۲۰۱۳, ۸:۱۵ pm.
- <http://www.sothebys.com>, ۱۱,۰۶,۲۰۱۲, ۱۰:۳۰ am.
- <http://commons.wikimedia.org>, ۰۱,۰۳,۲۰۱۳, ۵:۳۵ pm.

ترجمه منابع

Ehsani, Mohammad Taghi (۱۳۸۶), *Seven Years if Metal art in Iran*, Cultural and scientific publishing

Poap and Akremen, Epham Arthur and Philis (۱۳۸۷), *A review of Iranian Art since pre istoric period until nowday*, Vol.۶, Tehran, Cultural and scientific publishing

Ward Richel, (۱۳۸۴), Islamic Metalwork, Translated by Shayeste far, Mahnaz, Institute of the studies on Islamic art.

Farasat, Maryam, (۱۳۸۴), investigating the concepts of Calligraphic paintings of the lamps and Candlesticks of Safavid Period, Issue ۳, pages ۶۱-۷۶

Qasemi ,Mojgan(۱۳۸۵), The representation of Shiee in the Calligraphic Artworks of Toreutics In Safavid Period, Bachelor Degree, Akbari, Fatemeh and Seidan Jafari , Saba